

‘We hebben een andere visie op taalonderwijs gekregen. We willen niet meer van bovenaf opleggen. Wij willen verleiden. Het spiegelen van de eindtermen Fries aan die van het Nederlands werkt in de praktijk beperkend. Wij willen ook wel vier lesuren Fries per week, maar dat is niet reëel; daar hebben we mee te dealen. Probeer de eigenheid van het Fries een plek te geven, en het niet als kopie van het Nederlands te zien. Dat is een aanpak die ik alle leerlingen gun. Dat mag je best mijn missie noemen.’

Aan het woord is Gerrit Hoekstra, vakexpert in de vakvernieuwingscommissie, die de eindtermen voor het vak Fries in de bovenbouw actualiseert. Hoekstra is sinds 2021 met pensioen als docent Fries en leermiddelenontwikkelaar bij het Lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid van Hogeschool NHL Stenden, maar is nog altijd even bevoegen als het om het Fries in het onderwijs gaat.

Per vak of cluster van vakken is er zo'n vakvernieuwingscommissie samengesteld, bestaande uit docenten en vak- en curriculumexperts, die in twee jaar tijd actuele en samenhangende conceptexamenprogramma's uitwerkt. In dat kader actualiseert de vakvernieuwingscommissie Friese taal en cultuur de examenprogramma's voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs, voor vmbo bb, vmbo kb, vmbo gl/tl, havo en vwo. Donderdag 27 juni is de slotdag van de commissie. In de zomer worden de conceptexamenprogramma's Friese taal en cultuur opgeleverd. Die bestaan uit een karakteristiek van het vak, een raamwerk met domeinen en subdomeinen en een volledige set concepteindtermen. Die eindtermen worden toegewezen aan het centraal examen (vmbo gl/tl, havo en vwo), of het schoolexamen (vmbo bb en vmbo kb). Er wordt een verantwoordende toelichting bij geleverd. In tegenstelling tot vmbo gl/tl, havo en vwo wordt het examenprogramma Fries in het geval van de leerwegen vmbo bb en kb dus helemaal afgesloten met het schoolexamen.

De vakvernieuwingscommissie maakt gebruik van specialistische expertise, aangeleverd door een advieskring, die bestaat uit vertegenwoordigers van organisaties, instellingen en netwerken die relevant zijn voor het vak, in dit geval onderwijsbegeleidingsdienst Cedin, het lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid van NHL Stenden, de lerarenopleiding Fries, de Fryske Akademy, de Afûk en de vaksectie Fries van de Vereniging voor Levende Talen (VLLT). De leden van de advieskring geven feedback op de tussenproducten van de commissie en halen input op bij hun achterban. Vertegenwoordigers van het College voor Toetsing en Examens en Cito reageren ook op de tussenproducten. Bovendien spreken commissieleden regelmatig met experts op deelgebieden, bijvoorbeeld over doorstroommogelijkheden in de examenprogramma's. Belangrijk zijn ook de contacten met bovenbouwleerlingen Fries over hun ervaringen en wensen.

GERRIT HOEKSTRA
Lid vakvernieuwingscommissie,
vakexpert

ANS WALLINGA
Lid vakvernieuwingscommissie,
docent Fries Drachtster Lyceum

BABS GEZELLE MEERBURG
Lid advieskring Friese taal en
cultuur, lerarenopleider Fries
hogeschool NHL

Taalattitude

Wat maakt het Fries anders dan andere taalvakken? Ans Wallinga, docent Fries op het Drachtster Lyceum fan OSG Singelland en ook lid van de vakvernieuwingscommissie: 'De naam van het vak, Friese taal en cultuur, veronderstelt dat je ook over de Friese cultuur leert. Dat is ook echt zo. En het is natuurlijk maar een klein taalgebied; de positie en de status van de taal is heel anders dan die van het Nederlands of het Engels. Het talige aanbod van de leerlingen is anders, de context is anders, want het Fries is niet overal even zichtbaar.'

Je leest bijvoorbeeld geen Fries op een bijsluiters van een medicijn. Dat beschrijven wij in de karakteristiek van het vak.' Gerrit: 'Het is het enige vak dat met een minderheidsstaalstatus functioneert, al helemaal als het gaat om de houding ten aanzien van die taal. Voor de ene leerling is het een moderne vreemde taal, en voor de ander is het de moedertaal. De positie van het Fries is anders, en daarom zo uniek. Voor het vak Fries kun je als leerling op onderzoek uit in je eigen omgeving. Het is uniek, en tegelijkertijd ligt het om de hoek, de terpen, de toneelverenigingen, die allemaal Friestalige stukken opvoeren, de Friestalige plaats- en straatnamen. We maken ook andere afwegingen. Omdat de onderwijstijd in het Fries beperkt is, is het belangrijk om goede verbindingen met andere vakken te leggen, om vakoverstijgend te kunnen werken. Wat dat betreft kan het vak echt een voorloper zijn in het voortgezet onderwijs. Ik denk dat het nieuwe examenprogramma Fries voor de rest van het voortgezet onderwijs behoorlijk vernieuwend is. Taal- en cultuurbeleving zit nu straks ook veel meer in het examenprogramma dan eerder het geval was. Als je je omgeving beter kent, vorm je een context waarin je andere talige en culturele uitingen ook beter kunt plaatsen. Wij leven in een meertalige situatie. Dan heb ik het niet alleen over het Fries, maar ook over het Arabisch bijvoorbeeld. Wij zijn opgegroeid met de gedachte dat een land een taal heeft, en daar wordt dan status aan toegekend. Dat blijkt dus niet zo te zijn. Daarom vind ik het belangrijk dat we bij het vak Fries werken aan de taalattitude van leerlingen. Niet alleen als het gaat om haar attitude ten aanzien van het Fries, maar ook als het gaat om andere minderheidstalen. Zo besteden wij ook aandacht aan het burgerschapselement.'

“Taal- en cultuurbeleving zit straks ook veel meer in het examenprogramma dan eerder het geval was.”

Samenhang

De vernieuwde eindtermen moeten het spoorboekje zijn voor docenten, zegt Ans: 'We krijgen een heel nieuw vak. We moesten onder andere rekening houden met de basisvaardigheden, zoals digitale geletterdheid en burgerschap. De nieuwe eindtermen maken het straks mogelijk om de inhouden van verschillende domeinen veel meer met elkaar te combineren. Je kunt tegelijk met taalvaardigheid, schrijfvaardigheid en cultuur bezig zijn, in samenhang met elkaar.' Babs Gezelle Meerburg, leraaropleider Fries bij hogeschool NHL Stenden en namens de VLLT lid van de advieskring Friese taal en cultuur vult aan: 'De huidige eindtermen Fries stimuleren om op deelvaardigheden te toetsen. Dat willen we niet meer. We willen de rijkdom van het Fries laten zien!' Ans: 'Nu is het centraal examen voor havo en vwo een tekst met vragen. Dat vinden we te mager; daar willen we meer mee.' Vakexpert Gerrit constateert dat oorspronkelijk Friestalige teksten bovendien langzamerhand minder beschikbaar zijn: 'Een examenkandidaat wordt nu vooral afgerekend op leesvaardigheid, door met teksten te werken die vaak niet als oorspronkelijk Friestalg artikel zijn geschreven en gepubliceerd.' Babs resoluut: Een tekst met vragen, dat willen we er sowieso uit, we willen meer het hele vak bevragen, niet alleen de taal, maar ook de cultuur. We willen meer thematisch werken, met thema 's, zoals het Wad, of weidevogels. Onder zo'n thema kun je alle onderdelen scharen waarop je zowel onderwijs als toetsing ontwerpt.'

Vaardigheden uitwisselen

Waar moet het vak Fries dan wel voor opleiden? Gerrit: 'Spreekonderwijs is bij het vak Fries ook heel belangrijk. Wat doen wij het meest in het Fries? Met elkaar spreken. Bovendien: Nederlandstalige kinderen leren niet Fries te spreken door de taal alleen te lezen. Er moet een goede balans zijn tussen die vaardigheden. Veel leerlingen die nu op het vmbo en de havo zitten, blijven in Fryslân wonen. En in Fryslân hebben we behoefte aan mensen die kwalitatief goed Fries kunnen spreken. Bij Omrop Fryslân hebben ze journalisten nodig die een goede Friestalige rapportage kunnen maken. En als je hier bijvoorbeeld als assistent bij de dierenarts aan de slag gaat, is een meertalig arsenaal een pre. Wat betekent dat dan voor het onderwijs in het Fries? Gerrit: 'Je leert een taal door 'm te gebruiken, en je gebruikt een taal als je hem goed leert. Het taalaanbod moet in samenhang te zijn met de vaardigheden die je wilt bijbrengen, maar ook met andere vakken. Er zijn universele vaardigheden die je onderling kunt uitwisselen. En je kunt verbindingen leggen met andere vakken. Bij het Fries ligt het bijvoorbeeld heel erg voor de hand om de verbinding met geschiedenis te leggen.'

Hoe was de Gouden Eeuw in Fryslân? Je kunt denken aan een Friestalige tekst of documentaire over slavernij. Sporen van VOC-activiteiten kun je ook in Fryslân terugvinden en dus opzoeken. Maar kijk ook naar verbanden tussen de taalvakken. Je kunt voorkomen dat leerlingen zeggen: 'Oh nee, niet alweer de Renaissance!', als je net aan Gysbert Japicx toe bent. Tenminste, als je met elkaar hebt afgesproken dat zo'n periode bijvoorbeeld al bij Nederlands wordt behandeld.'

Skûtsjesilen

Wat is er dan zo anders aan de nieuwe eindtermen? Ans: 'Wij hebben daarover eerst de leerlingen bevroegd. Waarom hebben ze Fries gekozen? En wat zouden ze anders willen? Wij hebben veel input gevraagd en proberen daar onze weg in te vinden.' Babs: 'Je wilt dat het gedragen wordt, juist door de leerlingen.' Gerrit: 'Bij het profielwerkstuk kiezen leerlingen vaak voor een cultureel onderwerp. Dat zouden ze ook graag in het kader van een vak willen doen. Een schrijfopdracht in het kader van de eindtermen Fries zien ze ook wel zitten.' Ans: 'Daarom komen er voor vmbo gl/tl, havo en vwo naast de standaarddomeinen A (taalleren en -gebruiken), B (taalbewustzijn) en C (cultuurbewustzijn) nog drie keuzedomeinen: D (schrijfverdieping), voor leerlingen die schrijfvaardigheid beter onder de knie willen krijgen, E (taalonderzoek), voor leerlingen die onderzoek willen doen naar taalkundige fenomenen en gebruiken, zoals taalvariatie, of meertalige identiteitsontwikkeling en F (cultuuronderzoek), voor leerlingen die bijvoorbeeld willen onderzoeken hoe de traditie van openluchttheater in Fryslân is ontstaan.' Gerrit: 'Het is mooi dat je als leerling iets kunt kiezen dat je leuk vindt, dat je hobby is, zoals toneel, of skûtsjesilen. Dat motiveert. De keuzedomeinen zijn voor het Fries echt wat nieuws. Nederlands doet het niet, ook de moderne vreemde talen niet. Fries en de Klassieke Talen zijn daar uniek in.' Nieuw is ook dat er nu examenprogramma's Fries voor vmbo bb/kb ontwikkeld worden, vertelt Gerrit, al is er bij deze examenprogramma's geen sprake van keuzedomeinen en een centraal examen.'

Door!

Hoe zit het met de doorgaande leerlijn? Babs: 'Er zijn ook net nieuwe kerndoelen voor het vak Fries.

Die werken ook met domeinen, en die zijn ook veel meer geformuleerd op basis van samenhang. De nieuwe eindtermen sluiten daar straks mooi op aan. Nu is het soms zo dat kinderen die bijvoorbeeld op een drietalige basisschool hebben gezeten in de brugklas weer opnieuw beginnen met het vak Fries. Dat willen we niet meer. We zijn in deze nieuwe eindtermen uitgegaan van de ideale situatie. Wat je al op de basisschool hebt gehad, doe je in het voortgezet onderwijs niet weer opnieuw. Niet in de onderbouw, en niet in de bovenbouw. We willen niet steeds weer opnieuw beginnen, we willen door!' Ans: 'We hebben ook al met mensen van het mbo om tafel gezeten. Daar krijgt het Fries ook steeds meer positie, en daar willen wij weer bij aansluiten. Ook daarom is het mooi dat er nu eindtermen komen voor vmbo kb en bb. En wij spreken natuurlijk ook met het hbo.' Babs: 'Als lerarenopleiding Fries moeten wij ons natuurlijk ook weer verhouden tot die nieuwe kerndoelen en eindtermen, en onze kennisbases voor de lerarenopleidingen Fries vernieuwen. Daar gaat de Pabo ook mee aan de slag.'

“De samenwerking met de advieskring is heel goed, met inachtneming van elkaars rol.”

Identiteit en infrastructuur

Hoe ver zijn jullie nu? Komt het op tijd gereed? Ans: 'De eerste volledige set van concepteindtermen ligt er al. Ze zijn toe aan de vierde en laatste adviesronde.' Heeft de commissie daarbij iets aan de feedback van de advieskring? Ans: 'Jazeker, die geeft erg opbouwende kritiek, waarmee we echt verder kunnen. Zo hebben we het gehad over hoe je bepaalde terminologie kunt interpreteren. Het woord identiteit bijvoorbeeld, hadden we in een eindterm opgenomen. Dat vond de advieskring geen goed idee. Want wat is “de” Friese identiteit? Die bestaat niet. Daarom hebben we ervoor gekozen om de verwijzing naar identiteit op te nemen in *te denken valt aan*.' En hoe ging de advieskring om met de adviesvragen van de commissie? Babs: 'De commissie kwam met heel specifieke vragen. Soms wel vijftientig per adviesronde. Over welke kennis en vaardigheden van belang zijn, of er voldoende sprake is van differentiatie. Als advieskring belegden wij dan een middag met elkaar en spraken wij erover, om vervolgens met elkaar eensgezind advies uit te brengen. En als het niet eensgezind was, gaven wij dat ook aan. Het is een advies, geen beoordeling.' En wat adviseert de advieskring de vakvernieuwingscommissie op hoofdlijnen?

Meer informatie

Ben je geïnteresseerd in de laatste ontwikkelingen ten aanzien van de nieuwe examenprogramma's Fries? Dan kun je je aanmelden voor updates op ons webplatform [Actualisatie examenprogramma's Friese taal en cultuur van SLO](#). Dan ontvang je automatisch het laatste nieuws over deactualisatie van de examenprogramma's in je mailbox.

Waar moeten ze mee aan de slag? Babs: 'Er wordt nog volop aan het conceptexamenprogramma gewerkt. Ze zijn op de goede weg. Gespreksvaardigheid is wat ons betreft nog enigszins onderbelicht. En meertaligheidsdidactiek, dat vinden wij heel belangrijk.' Hoe hebben jullie als vakvernieuwingscommissie en advieskring de samenwerking met elkaar ervaren tot nu toe? Ans: 'De samenwerking is heel goed, met inachtneming van elkaars rol. Het is een overzichtelijk veld; de meeste mensen ken je. Je kunt ze makkelijk bijpraten, de lijntjes zijn kort, je weet wie je moet hebben. Babs: 'Het wereldje is klein; de gemiddelde docent Fries weet ook wat er speelt bij de lerarenopleiding. Je zit overall in, maar je weet ook overall wat van. Wij zijn met het vak Fries een *mienskip* op zich. Bij het Limburgs en het Nedersaksisch is er veel minder een infrastructuur, die hebben wij wel. Dat moeten we koesteren.'

Wat zouden jullie de collega's in het veld willen meegeven? Ans: 'Bijna alle bovenbouwdocenten Fries zijn betrokken bij het proces. Ons advies? Blijf op de hoogte van de ontwikkelingen, ook van de didactische en pedagogische uitwerkingen van de eindtermen! De provinciale vaksectie Fries, onderdeel van de VLLT, heeft hier ook een zeer belangrijke taak in.' Babs: 'de onderwijsadviseurs, de uitgever van lesmaterialen en de inspectie hebben allemaal een taak bij het implementeren van de nieuwe conceptexamenprogramma's in de huidige onderwijspraktijk.' Is het dan eenrichtingsverkeer? Ans: 'Nee! Wij hebben ook inbreng en input nodig. We kunnen tussentijds bijstellen. Als het niet goed werkt, willen we dat ook weten. Het is *work in progress*. Iedereen kan erover meepraten.' Iedereen die in deze fase nog wil meedenken, kan zich overigens melden bij de leden van de advieskring; de adviesperiode loopt nog tot 15 mei 2024.

Tekst: Tsjerk Bottema

Fotografie: Barbra Verbij, Tresoar Haye Bijlstra, de Beeldredactie